

Łukasz Guldon

(State Archives in Kielce, Poland)
<http://orcid.org/0000-0002-5354-5528>
 E-mail: lukasz.guldon68@gmail.com

Archiwum Magistratu miasta Kielce z 1873 r. w świetle ankiety sporządzonej dla Komisji Specjalnej do Urządzenia Archiwów przy Ministerstwie Oświecenia Publicznego

The Archive of the Magistrate of the Town of Kielce in 1873 in the Light of the Survey Prepared for the Special Committee for the Organisation of Archives by the Ministry for Public Enlightenment

ABSTRACT

In 1873, Special Committee for the Organization of Archives has been appointed. One of its first decisions was to prepare a survey, which would have allowed to obtain information on archival documentation and the technical state of the archives of local administrative offices at the territory of Imperial Russia. The survey was distributed among other administrative units at the territory of the Kingdom of Poland, hence it was sent to

PUBLICATION INFO					
				e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060	
THE AUTHOR'S ADDRESS: Łukasz Guldon, the State Archives in Kielce, 57 Janusz Kusociński Street, Kielce 25-045, Poland					
SOURCE OF FUNDING: Financed from the author's own funds					
SUBMITTED: 2021.09.03	ACCEPTED: 2021.10.04	PUBLISHED ONLINE: 2021.12.28			
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl		

the magistrate of Kielce. Based on preserved source materials one can derive information regarding the character of questions addressed by the aforementioned Committee, as well as about the state of the archive of Kielce magistrate.

Key words: archive, magistrate, Kielce, files, survey

STRESZCZENIE

W 1873 r. została powołana w Sankt Petersburgu komisja specjalna do urządzenia archiwów. Jedną z pierwszych jej decyzji było opracowanie ankiety, która umożliwiła uzyskanie informacji o dokumentacji archiwalnej i stanie technicznym archiwów urzędów terenowych administracji państwowej na obszarze Imperium Rosyjskiego. Ankieta ta została również rozesłana do urzędów administracyjnych na terenie Królestwa Polskiego. Trafiła więc także do magistratu Kielc. Na podstawie zachowanych materiałów źródłowych można uzyskać informacje dotyczące charakteru pytań stawianych przez wspomnianą komisję, jak również o stanie archiwum magistratu kieleckiego.

Słowa kluczowe: archiwum, magistrat, Kielce, akta, ankieta

Powstałe w przeszłości źródła piśmienne stały się podstawą kształtowania przez badaczy wiedzy historycznej. Było to możliwe dzięki dostępności do materiałów źródłowych stanowiących efekt pracy urzędników z minionych czasów wytwarzających dokumentację dla ówczesnych bieżących potrzeb służbowych. Ta właśnie, pozostała na papierze informacja z minionych epok, odzwierciedla pracę władz administracyjnych każdego szczebla administracji państwowej, zawiera informacje ze wszystkich dziedzin życia społeczności zamieszkujących region, ale także i działań podejmowanych przez władze na zarządzanych przez siebie terytoriach. Dorobek w postaci ocalałych materiałów źródłowych po działalności urzędów, instytucji, społeczeństw w różnych okresach historycznych pozwala stale wzbogacać i nieprzerwanie pogłębiać historię, będącą przestrzenią wiedzy bez końca.

W wyniku zmian administracyjnych z 19/31 grudnia 1866 r., wyłonieniu 10 nowych guberni, powstała gubernia kielecka ze stolicą w Kielcach¹. Reforma ta ustanowiła w niej 7 powiatów, na ogólnym obszarze guberni obejmującym wówczas 170,4 mil kwadratowych, z liczbą 41 miast i 140 gmin². Gubernatorem sprawującym nadzór nad nowo powstałą jednostką administracyjną został Konstanty Dimitrijewicz Chlebnikow³.

¹ „Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, t. 66, Warszawa 1866, s. 119–225.

² Z. Guldon, A. Massalski, *Historia Kielc do roku 1945*, Kielce 2000, s. 214.

³ K. Chlebnikow był gubernatorem kieleckim od 1/13 I 1867 r. do 18/30 III 1869 r., zob.: *Памятная книжка Келецкой губернии на 1910 год*, Кельцы 1910, s. 74; L. Dziedzic,

Urząd prezydenta Kielc objął w 1867 r. Aleksander Augustynowicz⁴, który funkcję wóldarza miasta piastował do lipca 1882 r.⁵ Za jego kadencji powstał przedmiotowy materiał źródłowy z 1873 r. Centrum działalności samorządowej stolicy guberni kieleckiej był ratusz miejski. Z tego miejsca zarządzano Kielcami pod kontrolą władz gubernialnych i w tym też czasie następował rozwój struktury budowlanej i architektonicznej miasta. W siedzibie magistratu zlokalizowane było też jego archiwum, któremu poświęcona jest niniejsza edycja źródłowa.

Z chwilą utworzenia Królestwa Polskiego w 1816 r. obowiązywał na jego terenie system akt kancelarii, który został wypracowany w czasach Księstwa Warszawskiego. Obowiązywał on do chwili wprowadzenia rosyjskiego systemu kancelaryjnego w urzędach administracji ogólnej w 1867 r., chociaż jego recepcja rozpoczęła się w Królestwie Polskim po upadku powstania listopadowego⁶. Rosyjski system kancelaryjny był systemem dosyć skomplikowanym, który w zestawieniu z trudną sytuacją ówczesnych ważniejszych w Królestwie archiwów⁷ oraz wprowadzeniem w 1868 r. języka rosyjskiego jako urzędowego, do dziś sprawia problemy w pozyskiwaniu danych z zasobów archiwalnych tego okresu przez obecnych badaczy historii. Tak jak i trudna była również sytuacja kadr urzędniczych, w tym szczególnie Polaków, tak trudną stawała się dla archiwistów. Od nich bowiem zależało, w jakim stanie, zarówno zachowania czy opracowania, znajdą się przejęte z urzędowych komórek organizacyjnych nieprzydatne do bieżącej pracy urzędu archiwalia. Przygotowanie kadr archiwalnych, ale i ich zaangażowanie w wykonywane obowiązki nadało sens przydatności i przechowania tak istotnych dziś źródeł dla badań historycznych po wiekach⁸.

Gubernator kielecki Konstanty Chlebniow i jego wspomnienia z Kielc, „Studia Muzealno-Historyczne” 2011, 3, s. 183–196; Ł. Chimiak, *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915. Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław 1999, s. 313; zob. też A. Górak, *Gubernatorowie i wicegubernatorowie południowo-wschodnich guberni Królestwa Polskiego (1867–1918)*, w: *Ważna obecność. Przedstawiciele państw i narodów europejskich wśród mieszkańców międzyrzecza Bugu i Pilicy w XVII–XIX wieku*, red. A. Górak, K. Łatawiec, Radzyń Podlaski–Radom 2006.

⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej: APK], Rząd Gubernialny Kielecki [dalej: RGK], sygn. 6522; Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 218; J. Szczepański, *Prezydenci Kielc w XIX wieku (do 1914 r.)*, w: *Z dziejów samorządu terytorialnego w XIX i XX wieku*, red. M. Przeniosło, Kielce 2013, s. 61.

⁵ APK, RGK, sygn. 6841, s. 8.

⁶ M. Osiecka, *System kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2014, s. 217, maszynopis pracy doktorskiej.

⁷ H. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 264–277.

⁸ Do obsługi archiwów przydzielano najczęściej osoby, które delikatnie rzecz ujmując, albo nie spełniały się w dotychczas powierzonych im innych zadaniach, bądź ze

Rola archiwów w nowo utworzonej sieci administracyjnej Królestwa⁹, podlegającej pod Ministerstwo Spraw Wewnętrznych [dalej: MSW], skupiała się głównie na działalności archiwów administracji centralnej zarządzającej w przydzielonych obszarach archiwami miast i realizujących te zadania urzędów miejskich¹⁰. Te ostatnie gromadziły zasób odnoszący się do funkcjonowania miasta w jego granicach terytorialnych. Po reformie administracji z 1866 r. największe archiwa znajdowały się w stolicach guberni. W regionie kieleckim największym miejskim archiwum musiało więc być archiwum magistratu kieleckiego, którego początki sięgają lokacji miasta¹¹. W XIX w. archiwum znalazło swoje umiejscowienie w siedzibie władz miejskich, w ratuszu wzniesionym w początkach XVI w. Po pożarze w 1800 r., podczas którego wraz z murowaną już siedzibą władz miasta spłonęła większość zabudowań Kielc w rejonie centrum¹², ratusz

względu na wiek, wysługę, chwilowy brak stanowiska itp. mogły jeszcze pełnić pewne funkcje urzędowe, co z kolei po latach w wielu przypadkach obnażyło niedostatek wiedzy archiwalnej w postaci istotnych błędów (w tym przypadku np. brakowań prowadzonych, co prawda pod nadzorem, jednak bez pewności fachowości i analitycznej znajomości zawartości poszytów; w zachowanych spisach brakowań z urzędów administracji ogólnej guberni kieleckiej oraz korespondencji w tych sprawach władz gubernialnych wynika, iż szereg poszytów zlikwidowanych przed 1867 r., jak i w okresie późniejszym, nie przeanalizowano dogłębnie, a zniszczono na podstawie często ogólnych opisów akt spraw; zresztą i przydzielona archiwistce praca nie była najczęściej jedyną zleconą do wykonania na tym stanowisku, więc był to powód dodatkowy traktowania spraw zasobu archiwum jako mniej znaczących, niewymagających większego zaangażowania w zlecone czynności). Sytuacja kadry archiwalnej wiązała się z ogólną trudną sytuacją bytową urzędników okresu Królestwa, ale i niskim wynagrodzeniem (w sprawach sądowych archiwistów guberni i tekach personalnych bieda i ubóstwo były przyczyną kradzieży i sprzedaży akt za pieniądze na chleb, herbatę, cukier czy wymiany archiwaliów za produkty spożywcze) znalazła i szczegółową analizę kadr urzędniczych guberni Królestwa za poprzedzającą I połowę XIX w., zob. J. Szczepański, *Urzednicy administracji państwowej Królestwa Polskiego w latach 1815–1866 (na przykładzie guberni radomskiej)*, Kielce 2015.

⁹ Analizując znaczenie przedmiotowej reformy administracyjnej, należy pamiętać o tym, iż kształt władzy czy zarządzania w Królestwie nie stanowił produktu wyłącznie organów administracji ogólnej. W dzieje administracji swój wkład włożyły także organy niepodlegające administracji ogólnej i zespolonej w postaci administracji specjalnej, prowadzące działalność i przed reformą. Doskonale obrazują to wyniki nieczęsto podejmowanych badań w tej materii. Zob. A. Górak, K. Latawiec, *Rosyjska administracja specjalna w Królestwie Polskim 1839–1918*, Lublin 2015.

¹⁰ Część kadr ukształtowana w magistratach realizowała dalszą drogę rozwoju, awansu służbowego w rządach gubernialnych czy urzędach administracji ogólnej. Dużą część stanowisk obsady archiwalnej powierzono Polakom, jednak z niewielkim w porównaniu z uposażeniem Rosjan wynagrodzeniem i w większości zamkniętą dalszą drogą awansu służbowego.

¹¹ Z. Guldon, *Początki Kielc*, „Kwartalnik Kieleckiego Towarzystwa Naukowego” 1971, s. 47–48.

¹² Z. Guldon, A. Massalski, *op. cit.*, s. 105.

odbudowano w 1834 r., by po niemal czterdziestu latach wraz z częścią zabudowań rynku spłonął ponownie 8 lipca 1873 r.¹³ Podczas tego zdarzenia spaliło się również funkcjonujące przy nim archiwum. Straty wynikłe podczas tej zgorzeli objęły niemal cały najcenniejszy zasób archiwalny zgromadzony w archiwum magistratu. Już w tym roku utworzono w Kielcach Straż Ogniową. Natomiast odbudowa ratusza po tym pożarze odbyła się na podstawie projektu architekta guberni Franciszka Ksawerego Kowalskiego z 1875 r.¹⁴

Pozostałość źródłowa wytworzona przez magistrat kielecki stanowi zasób archiwalny Archiwum Państwowego w Kielcach¹⁵. Nie jest ona jednak okazała z tego powodu, iż duża część dokumentacji kieleckiej aglomeracji uległa zniszczeniu podczas dalszych zdarzeń¹⁶. Później natomiast, w rezultacie kolejnych zniszczeń (w tym pozostałej w znikomej ilości dokumentacji ocalałej po wspomnianej zgorzeli), dzieło zniszczenia dokumentacji wytworzonej za okres od 1873 r. dokonało się w okresie II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej.

Akta przedmiotowej edycji źródłowej, sprawy magistratu kieleckiego z 10 września 1873 r., wszczyna pismo okólne rozesłane do guberni Cesarstwa Rosyjskiego z dnia 18 września 1873 r., w tym przypadku skierowane do magistratu kieleckiego z MSW. W piśmie tym Zarządzający MSW powiadomił 25 sierpnia tego roku Naczelnika Guberni, iż komisja specjalna powołana przez Ministerstwo Oświaty pod przewodnictwem senatora Nikołaja Wasiljewicza Kałaczowa¹⁷ skierowała szczegółowe pytania do urzędów powiatowych, magistratów w sprawie stanu archiwów,

¹³ J. Pazdur, *Dzieje Kielc 1864–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 27; J. Główa, *Kielce z koroną w herbie*, Kielce 2005, s. 105.

¹⁴ J. Szczepański, *Stolica regionu, w: Kielce przez stulecia*, red. J. Główa, Kielce 2014, s. 149.

¹⁵ Zasób archiwalny skupiony jest przede wszystkim w Aktach miasta Kielc z lat 1795–1796, 1803–1950 [1952]. Warto tu dodać, że poza typowym materiałem pisanym istotne uzupełnienie stanowi zasób kartograficzny dot. miasta. Z pewnością należy w tym miejscu wymienić również pozostałość archiwalną akt urzędów sprawujących nadzór nad miastem i to zarówno z okresu zaboru rosyjskiego, jak i dwudziestolecia międzywojennego, I i II wojny światowej oraz po roku 1945, zaś nade wszystko związanym z niniejszą edycją źródłową, okresem funkcjonowania guberni kieleckiej: Rząd Gubernialny Kielecki, Kancelaria Gubernatora Kieleckiego, akta zarządów powiatowych, administracji specjalnej tej guberni i in.

¹⁶ Klęsk żywiołowych w postaci pożarów, powodzi poważnie uszczuplających zasobność archiwów kieleckich.

¹⁷ Nikołaj Wasiljewicz Kałaczow (1819–1885) – prawnik i archiwista rosyjski, senator, absolwent Wydziału Prawa Cesarskiego Uniwersytetu Moskiewskiego, pracownik Komisji Archeograficznej przy Petersburskiej Akademii Nauk, dyrektor Petersburskiego Instytutu Archeologicznego. Był wydawcą i redaktorem „Юридического Вестника”. Autor licznych prac o charakterze źródłoznawczym. А. Воронов, *Калачов Николай Васильевич*, w: *Русский биографический словарь*, t. 8, *Ибак-Ключарев*, Санкт Петербург 1897, s. 394–399.

w oczekiwaniu na dane w tej sprawie. W związku z tym MSW przekazało niniejsze pytania dotyczące archiwum urzędu miejskiego stolicy guberni kieleckiej w oczekiwaniu na informacje. Odpowiedzi zachowały się jedynie w mało czytelnym brudnopisie, pozostałe do dziś w słabym stanie technicznym, z ubytkami tekstu i atramentu (oryginał odpowiedzi dotarł zapewne do MSW, które powziawszy sprawozdane informacje, mogły podejmować kolejne działania).

Analizując zawartość sprawy, pozornie zdawać by się mogło, iż zainteresowanie władz rosyjskich miejscami przechowywania archiwaliów, jak i samych dokumentów, jest rutynowe. Jednak pytania sformułowano dosyć szczegółowo i wiedza na temat urzędowego archiwum poszerzała się o różne wydarzenia mogące mieć wpływ na warunki przechowywania zasobu, ale i dotyczące szczegółów zawartości zasobu. Pytania skierowane przez MSW nie odbiegają znacznie od stosowanych obecnie wymagań w stosunku do archiwów i składnic akt kontrolowanych przez współczesne archiwa państwowe w ramach nadzoru nad nimi. Wniosek nasuwa się sam, że dbałość o przechowanie niezbędnych spraw dla prowadzenia władzy w terenie była jednym z ważniejszych zadań na polu dostępu do informacji. Była też niewątpliwie zestawieniem wiedzy o najcenniejszych zasobach przechowywanych w archiwach, które interesowały Imperium Rosyjskie zarówno od strony zabytków piśmiennictwa, jak i kultury czy sztuki. Wyłuskiwano więc te ze spisów i przekazywano do cesarskich instytucji archiwów, bibliotek, muzeów, które jeszcze do dziś mogą się w nich znajdować. Gubernatorzy odpowiadali za informacje ze stanu zabytków pisma, dzieł sztuki z własnych zasobów urzędowych, często ze względu na zapewne zbyt duże zaangażowanie kadr w wyszukiwanie tych materiałów i procedury przekazywania ich do Naukowych Komisji Archiwalnych w Imperium¹⁸.

Zainteresowaniem MSW objęte zostały m.in. warunki przechowywania, zabezpieczenie przed pożarem, powodzią, włamaniem, możliwościami dostępu do środków gaśniczych¹⁹, warunki lokalowe. Inne zagadnienia dotyczyły już stanu przechowywanego zasobu archiwalnego, jego zawar-

¹⁸ Komisje naukowe działały poza Królestwem. Spośród guberni Cesarstwa Rosyjskiego do najbardziej zaangażowanych komisji działających w tej materii należy zaliczyć gubernię tambowską i wyróżniającego się w tej działalności Aleksieja Nikołajewicza Norcowa (naukowca, bibliofila, językoznawcę, pasjonata wiedzy i sztuki rosyjskiej z okresu XIX–XX w.).

¹⁹ Do środków gaśniczych należała przede wszystkim woda. W Kielcach jej dostępność z powodu niewydolnej sieci wodociągowej była problemem, który uwidocznił się mocno w końcówce lat sześćdziesiątych XIX stulecia. Podjęto wówczas prace uwieńczone sukcesem w postaci wykonania projektu instalacji wodociągu w mieście, jednak bez wsparcia w realizacji w formie finansowej tego celu przez magistrat kielecki pozostał

tości, ruchu w obiegu wewnętrznym i zewnętrznym, pomocy archiwalnych czy czynności podejmowanych przez pracowników sprawujących nad archiwum pieczę. MSW interesowała również obsada personalna i koszty łożone na jej utrzymanie.

Na podstawie udzielonych odpowiedzi określono rodzaj archiwum jako podlegające MSW z lokalizacją w siedzibie kieleckiego magistratu, na parterze w wydzielonym pomieszczeniu. Nie posiadało zabezpieczeń w postaci drzwi żelaznych, krat, wykazano natomiast niewielki piecyk do ogrzewania. Na dzień sporządzenia opisu, tj. 10 października 1873 r., archiwum mieściło się czasowo w domu prywatnym, bez widocznych oznak wilgoci, jednak w budynku zamieszkiwanym przez ludzi, i ten warunek już znacznie odbiegał od wymogów lokalizacji, bezpieczeństwa zasobów pod kątem zagrożeń dla informacji poprzez możliwą dostępność do dokumentów osób niepożądanych.

Ze względu na znikomą zawartość przechowywanego po pożarze zasobu, archiwum nie potrzebowało w 1873 r. miejsca na składowanie archiwaliów, w związku z czym zapewne zatrudniało jednego archiwistę z wynagrodzeniem z kasy miejskiej opiewającym na 300 rubli. Jak wynika z akt osobowych pozostałych w RGK, archiwistą miejskim na dzień sporządzenia opisu ze stanu archiwum był Walenty Millak (pełniący tę funkcję jeszcze w 1877 r.²⁰), który w marcu 1871 r. przejął archiwum magistrackie od wieloletniego archiwariusza Mikołaja Zarębskiego²¹. Wraz z Millakiem do obsługi archiwum magistrackiego przydzielono także urzędnika kancelaryjnego Pawła Nowakowskiego.

Na dzień sporządzenia opisu stanu archiwum magistratu, w ocalałej po pożarze zawartości zasobu archiwum miejskiego, nie stwierdzono akt z okresu staropolskiego oraz żadnych powstałych od 1800 r. W składzie ocalało jedynie kilka poszytów spraw z 1867 r. i dotyczących osób znaczących, inne zaś spłonęły w 1873 r.

Akta przechowywano na półkach i w zamykanych szafach. Nowo zaprowadzone sprawy, wraz z tymi ocalałymi z 1867 r., rozmieszczone były chronologicznie za każdy rok, w każdym z roczników w układzie rzeczowym. Opisy teczek prowadzono według obowiązujących norm, lecz były to sprawy bieżące. Chociaż zasób archiwum był opustoszały, skorowidz akt spraw nie był tu niezbędny, ale brak tej pomocy archiwalnej, która

jedynie projekt. Dopiero pożar w 1873 r. i podjęta po nim odbudowa spalonej części miasta spowodowała, iż sprawa wodociągów stała się bliższa realizacji, J. Pazdur, *op. cit.*, s. 27.

²⁰ Памятная книжка Келецкой губернии на 1877 год, Кельцы 1877, s. 31.

²¹ APK, RGK, sygn. 1712.

również spłonęła w pożarze, znacząco utrudnia pozyskanie wiedzy na temat przechowywanych archiwaliów za lata sprzed samego 1873 r.

W sprawie ruchu archiwaliów to ani do, ani z archiwum nie przekazywano żadnych dokumentów poza korespondencją ogólną, z pewnością nie przekazano ich do innych urzędów, ale i nie stwierdzono również dokumentacji innych urzędów oraz instytucji. Nie znajdowały się w nim także interesujące MSW dzieła kultury i sztuki czy zbiory kartograficzne.

W archiwum magistratu kieleckiego nie prowadzono również prac porządkowych, a zasobu archiwalnego nie poddawano czynnościom niszczenia, brakowania dokumentacji.

Jak wynika z ostatnich informacji udzielonych w sprawie stanu archiwum, nadzieją dla magistratu kieleckiego na stworzenie odpowiednich warunków przechowalniczych była budowa nowego budynku ratusza, w którym mogłaby mieścić się osobna kancelaria urzędu i archiwum w wydzielonych pomieszczeniach.

Edytowane źródło na temat stanu archiwum magistratu kieleckiego ukazuje szereg informacji, które w niewielkiej treści sprawozdawcy dają dość dużą wiedzę o jego sytuacji. Z różnych względów nie spełniało ono podstawowych wymogów oczekiwanych przez rząd rosyjski. Z powodu braku odpowiedniego lokalu dokumentacja narażona była na liczne zagrożenia, począwszy od pożaru, na dostępie osób trzecich do przechowywanych danych skończywszy. Ponieważ nie prowadzono w nim prac porządkowych, trudno określić, czy zatrudnieni w nim archiwiści byli w stanie wystarczająco panować nad powierzonym im zasobem. Informacją niezwykle ważną jest z pewnością stan archiwum po pożarze. Nie zachowały się materiały archiwalne z okresu wcześniejszego poza pojedynczymi sprawami i nieznany jest w związku z tym skład zasobu archiwum sprzed 1873 r., również z powodu braku pomocy ewidencyjnych. Sprawa pożaru ratusza miejskiego w Kielcach i powstałych w jego rezultacie w przypadku zabudowań jest lepiej znana niż losy samej dokumentacji urzędu. Jednak budynki można odbudować, co stało się niedługo potem, natomiast powstałej produkcji kancelaryjnej instytucji miejskich nie dało się już odtworzyć.

NR 1

Министерство Внутренних Дел
Келецкого Губернатора
по
Губернскому Правлению
Магистрату Г. Кельцы
Отделение Общее
№ 61
18 Сентября 1873 года
Г. Кельцы

Г. Управляющий Министерством Внутренних Дел 15 Августа с. г. За № 23653 уведомил Начальника Губернии, что при Министерстве Народного Просвещения Высочайше учреждена Особая Коммисия под председательством Сенатора Калачева из представителей разных ведомств для обсуждения вопроса об устройстве архивов и хранении в них документов и что для выполнения возложенной на помянутую Коммисию обязанности представляется необходимым предварительно собрать сведения о настоящем положении архивов по всем ведомствам, согласно утвержденной его програм[м]е вопросов.

Препровождая вследствие сего к Вашему Высокоблагородию экземпляр упомянутой выше програм[м]ы вопросов, предлагаю Вам доставить в возможно непродолжительном времени верные и полные ответы на предлагаемые вопросные пункты о состоянии архивов, как Уездного Управления, так и Магистратов вверенного Вам Уезда, по числу которых прилагается при сем экземпляр програм[м]ы, не стесняясь не вполне удовлетворительным состоянием таковых.

Подлинный подписали:

И.д. Губернатора, Управляющий Казенною Палатою Ржепишевский

за Вице Губернатора, Советник Скерский
Секретарь Ант. Черкевич

Верно Секретарь (-)

1. Какого ведомства Архив?
2. Место нахождения и название Архива?

3. В каком здании Архив помещается: в казенном или частном, каменном или деревянном, далеко ли от жилья и безопасном ли от пожара и наводнения? Нет ли сырости, и от чего?
4. Есть ли для Архива особое помещение, со сводами или без сводов, с какими полами, и с железными ли дверьми; с печами или без печей, сухое и светлое ли? Есть ли ставни, и какия; если их нет, то нет ли решеток?
5. Как велик личный состав Архива, штатный и по найму? Сколько старожей?
6. Сколько расходуется ежегодно на содержание личного состава и самого Архива, и из каких сумм? Сколько получают сторожа?
7. К каким годам относятся древнейшие в Архиве документы /то есть: дела, книги, акты, и тому под./, и по какое время новейшие? Как велико число их вообще? Сколько в особенности документов по 1726 г. и с 1726 по 1800 г. включительно? Нет ли между документами писем Высочайших особ, жалованных грамот и столбцов?
8. Как хранятся в Архиве документы: на полках или в шкапах, открытых или закрытых? В связках или картонах?
9. Как размещены документы: пр годам, по ведомствам, или по предметам?
10. Есть ли документам описи, за какое время, и по какой форме они ведутся /[вы]²² яснить время составления этих описей и приложить образец их формы/? Не имеется ли также алфавитов?
11. Продолжают ли поступать в Архив документы, или прием их прекращен? Если прекращен, то с какого времени? Если же документы продолжают поступать, то указать, по возможности, сколько принимается их в год?
12. Нет ли в Архиве документов упраздненных установлений и посторонних ведомств, и если есть, то каких именно?
13. Был ли в Архиве разбираем: когда кем, по каким правилам и с какою целью, например, в видах ли приведения его в порядок, или с целью уничтожения ненужных документов?
14. Если документы были уничтожены, то в каком порядке / истреблялись или же продавались с аукциона/, и с чьего разрешения? Какое число документов уничтожено и сохранились ли описи уничтоженных?

²² Ubytek tekstu, przypuszczalnie dotyczy wyjaśnienia okresu pochodzenia dokumentu.

15. Не были ли переданы документы целыми отделами в другие Архивы или установления?
16. Все ли документы разобраны, или же по недостатку средств, или по иным причинам, есть документы, не приведенные в известность и коим, потому еще не составлено описей?
17. Не был ли Архив уничтожаем пожарами, частью или вполне? Не подвергался ли он наводнениям и разорению от неприятелей?
18. Нет ли в Архиве предметов древности или искусства печатных книг, планов, карт, писемъ важных лиц, и тому под. [обных], и если есть то какие именно?
19. Какая меры и средства необходимы для лучшего устройства Архива?

Подлинное подписали:

за Начальника Отделения Делялич Де Лаваль²³

Верно Секретарь [podpis nieczytelny]

NR 2

№ 5870

10 Октября 1873 г.

Г. Кельцы

Его Превосходительству Келецкому Губернатору
По Губернскому Правлению

Вследствие предписания от 18 Сентября с. г. № 61 Магистрат Города Кельцы имеет честь при сем представить Описание Архива здешняго Магистрата, согласно приложенной к предписанию програмы.

1. Архив Ведомства Министерства Внутренних Дел.
2. В Городе Кельцах. Магистрата Города Кельцы.
3. Архив помещается временно в ~~нанятом~~ частном каменном доме в коем находятся жилыя квартиры от пожара не опасны, сырости нет.
4. Архив по ~~незначительности~~ своей причине малаго числа дел нетребует отдельнаго помещения и помещается в самом

²³ Prawdopodobnie chodzi o osobę Josifa Piotrowicza Delalicz de Lavala, urzędnika administracji państwowej zatrudnionego w urzędach centralnych Imperium Rosyjskiego w Petersburgu.

- управлению Магистрата Города Кельц в отдельной комнате первого этажа, без железных дверей с печкою без ставен и решеток.
5. Состав Архива составляется из штатного Архивариуса из сумм Келецкой городской Кассы 300 р.с. ~~на содержание же сторожа предполагается...~~
 6. ~~С какого года Архив заведен неизв~~ Древнейших в Архиве документов и писем Высочайших, по поводу сторевшаго 26 июня сего 1873 г. здания Келецкаго Ратуша и нет в самом Архиве ~~неизвесто~~ включительно по 1800 г. ~~неимеется~~ кроме несколько спасенных от пожара дел с 1867 г. во все неимеется.
 7. ~~Документы в~~ Дела Архива и книги хранятся на полках и в закрытых шкафах.
 8. Бумаги в ново заведенных делах размещены по годам в спасенных же от пожара по предмете.
 9. Описи бумагам ведут по принимаемой при сем форме.
 10. Альфавитов нет – бывший алфавитный список дел совместно с Архивом уничтожен огнем.
 11. Документы никакие в Архив не поступают кроме текущей переписки.
 12. Документов упраздненных управления посторонных Ведомств нет.
 13. Архив разбираен не был.
 14. Документы из Архива уничтожаемы не было.
 15. В другие Архива документы передаваемы не были.
 16. Все бумаги разобраны по годам и по описи.
 17. Архив в послучаю вазникшаго с. г. в Г. Кельцах пожара и сторении Здания Ратуша не только поврежден но по 1866 г. совсем ~~сторел~~ уничтожен.
 18. Предмет древности или искусства печатных книг, планов, карт, писемь важных лиц и тому под. в Архиве не имеет.
 19. Архив Келецкаго Магистрата помещается в части в шкафах и на полках, по тому лучше утройства ~~установление сторожа с жалованием же надобности неимеет~~ для Архива может быть приготовлено по отстройке здания Ратуши и чаще удобно быть по помещении как для Кацеларии Магистрата так и для Архива.
- 6/10 –[1]873 /podpis nieczytelny/

Źródło: APK, Akta miasta Kielc, sygn. 987.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archiwum Państwowe w Kielcach:

Akta miasta Kielc 1795–1796, 1803–1950 [1952], sygn. 987.

Rząd Gubernialny Kielecki [1802] 1866–1918 [1919], sygn. 1712, 6522, 6841.

Printed sources (Źródła drukowane)

„Dziennik Praw Królestwa Polskiego”, t. 66, Warszawa 1866.

Pamyatnaya knizhka Keletskoy gubernii na 1877 god, Kel'tsy 1877 [Памятная книжка Келецкой губернии на 1877 год, Кельцы 1877].

Pamyatnaya knizhka Keletskoy gubernii na 1910 god, Kel'tsy 1910 [Памятная книжка Келецкой губернии на 1910 год, Кельцы 1910].

Studies (Opracowania)

Chimiak Ł., *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915. Szkic do portretu zbiorowego*, Wrocław 1999.

Dziedzic L., *Gubernator kielecki Konstanty Chlebniow i jego wspomnienia z Kielc*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2011, 3.

Główka J., *Kielce z koroną w herbie*, Kielce 2005.

Górak A., *Gubernatorowie i wicegubernatorowie południowo-wschodnich guberni Królestwa Polskiego (1867–1918)*, w: *Ważna obecność. Przedstawiciele państw i narodów europejskich wśród mieszkańców międzyrzecza Bugu i Pilicy w XVII–XIX wieku*, red. A. Górak, K. Latawiec, Radzyń Podlaski–Radom 2006.

Górak A., Latawiec K., *Rosyjska administracja specjalna w Królestwie Polskim 1839–1918*, Lublin 2015.

Guldon Z., *Początki Kielc*, „Kwartalnik Kieleckiego Towarzystwa Naukowego” 1971.

Guldon Z., Massalski A., *Historia Kielc do roku 1945*, Kielce 2000.

Osiecka M., *System kancelaryjny i archiwalny komisji rządowych w Królestwie Polskim w latach 1815–1867*, Warszawa 2014, maszynopis pracy doktorskiej.

Pazdur J., *Dzieje Kielc 1864–1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.

Robótka H., Ryszewski B., Tomczak A., *Archiwistyka*, Warszawa 1989.

Szczepański J., *Prezydenci Kielc w XIX wieku (do 1914 r.)*, w: *Z dziejów samorządu terytorialnego w XIX i XX wieku*, red. M. Przeniosło, Kielce 2013.

Szczepański J., *Stolica regionu*, w: *Kielce przez stulecia*, red. J. Główka, Kielce 2014.

Szczepański J., *Urzednicy administracji państwowej Królestwa Polskiego w latach 1815–1866 (na przykładzie guberni radomskiej)*, Kielce 2015.

Voronov A., *Kalachov Nikolay Vasil'yevich*, w: *Russkiy biograficheskiy slovar'*, t. 8, *Ibak-Klyucharev*, Sankt Peterburg 1897 [Воронов А., Калачов Николай Васильевич, w: *Русский биографический словарь*, t. 8, *Ибак-Ключарев*, Санкт Петербург 1897].

NOTA O AUTORZE

Łukasz Guldon – historyk, archiwista, filolog. Pracownik Archiwum Państwowego w Kielcach.